

GAZETA TRANSILVANIEI.

Gazeta este de 2 ori: Mercuria si Duminea, Foaia, candu concedu ajutoariale. — Pretiulu: pe 1 anu 10 fl., pe 1/4 3 fl. v. a. Tieri externe 12 fl. v. a. pe unu anu seu 2 1/3 galbini mon. sunatoria.

Anulu XXXV.

Se prenumera la postele c. si r., si pe la DD. corespondenti. — Pentru serie 6 cr. Tacs'a timbrala a 30 cr. de fiacare publicare.

Nr. 8.

Brasiovu 7 Februaru 26 Ianuariu

1872.

MONARCHIA AUSTRO-UNGARICA.

Transilvania.

Universitate de scientia in Transilvania.

II. Amu premisu, Domnulu meu, ca unii 6-meni nu voiescu se recunosca nici pana astadilips'a de asiediamente scientifice mai inalte pentru nationea romanésca. Era unu tempu, in care eu credeamu ca a voi se demustri asia ceva, ar' insemna ca voiesci se cari apa in mare. Vediu ca m'amu insielatu. Este rea consolatiune, ca in aceeasi cestiune s'au insielatu si altii, ea inse totu este ceva. Uita-te, ca insusi dn. Mátrai ne spune intre altele cu mare sinceritate, ca si intre maghiari suntu destui, cari credu ca ar' fi unu lucru de nimicu a si mai vorbi despre universitate in Transilvania, apoi se vede necesitatu a demustri pe largu, ca diu Transilvania are forte mare lipsa, nu numai de universitate, ci si de unu politechnicu. Cine cunosce limb'a maghiara, se nu -si pregete a citi cartea lui Mátrai intréga si cu atentiune, din mai multe cause. —

Intr'aceea Mátrai are in vedere pe tota poporimea Transilvaniei, se intielege inse ca in lini'a prima pe ai sei. Asia déra si noi ne vomu ocupa in urmatóriele mai multu numai cu ai nostrii.

Vedi-ca, uita-te, ce ne dicu noue obscurantii: „Ja, das ist ganz was anderes Bauer!“ Romanii nostrii suntu inca „prosti“, pentru ei mai e inca cale forte lunga pana la universitate.

Apoi bene, fia asia cum dicu cucuveicele, prosti se fimu. Déra en se vedemu, catu au fostu de luminate si intiepte alte natiuni si alte popóra, pre candu li s'au deschisu universitati. Se intrebamu si aici istori'a; se premitemu totu acilea, ca cultur'a scientifica inalta nici una-data si nici la unu poporu alu pamentului nu a fostu regula generale, ci totudéun'a numai esceptiune, si inca in cele mai multe casuri esceptiune forte trista. In Egiptu, in Calde'a, in Persi'a, Indi'a scientiele au fostu in anticitate monopolu alu castei popesci, care facea unu mare secretu din trensele. La elini scientiele n'au fostu de monopolu, ci din contra, ele se comunicau la ómeni de ori-ce conditiune; déra cati elini avea tempu si midiolóce materiali, pentru cá se póta petrece cate 5—6, inca si 10 ani in scol'a peripatetica fundata de Aristoteles, séu in academi'a remasa dela Plato, si asia mai departe. La Romanii antici inca potea invetia carte multa ori-si-cine, déra cati facea acésta? Sub ruinele imperiului romanu s'a ingropatu ori-ce scientia, si a inceputu se reinvia abia dupa vreo siepte sute de ani, éra pana atunci a dombitu preste tota Europ'a intunereculu iadului, numai ici-colo mai remasese cate una candela abia licuritoria. Este inse forte interesantu a sci, ca la poporale europene pre candu au inceputu a se destepta, a esi din intunerecu la lumina, acelu inceputu se facea cu fundarea de universitati. In Itali'a s'au fundatu primele universitati si s'au inceputu in secolulu alu 13-lea, unele si in alu 12-lea. Astadi Itali'a are 19 universitati, dintre care 15 se sustienu cu spesele statului. In Spani'a universitatea dela Salamanc'a -si reduce originea sa tocma la an. 1239. Astadi Spani'a are 10 universitati. In Portugali'a universitatea dela Lisabon'a s'a fostu

fundatu in an. 1297. In Franci'a séu Franco-Galli'a siepte universitati -si reducu originea loru tocma in secul. alu 13-lea, 5 in alu 14-lea, dupa care s'au mai fundatu succesive alte 10. In Germani'a intréga suntu astadi 19 universitati, dintre care cele mai vechi s'au fundatu in alu 14-lea seculu. Asia de ecs. universitatea din Vien'a s'a intemeliatu in an. 1365, cea din Prag'a in 1348, cea din Heidelberg'a 1386, din Coloni'a 1388, Erfurt 1392. Mic'a Elvetia avea pe la an. 1460 universitate in Basili'a, dupa care ea in tempurile nóstre -si mai fundà 1 la Bern si 1 la Zürich, unde are si unu politechnicu minunatu. Olandi'a, Angli'a, Sveti'a-Norvegi'a inca au cateva universitati forte vechi. Insasi Rusi'a are optu universitati, dintre care cea mai vechia este de 70 de ani. Acelea suntu la Moscova, Dorpat, Casan, Chorkev, Petropole, Helsingfors, Chievu, Odes'a. Inca si in tierile austriace s'a toleratu cá se fia universitati, de si in comparatiune mai puține la numeru decatu in alte staturi si multu limitate in activitatea loru. Pe langa universitatile dela Prag'a si Vien'a care suntu cele mai vechi, mai este 1 in Gratiu si 1 in Enipontu (Innsbruck), éra in tierile polóne ale monarchiei la Leopole si la Cracovi'a. Adica cu totulu 6 universitati. In Ungari'a propria numai cu mare greutati a potutu prinde radecine una singura universitate, si aceea inca numai dupa cateva incercari desierte ale unoru regi straini, precum au fostu Ludovicu I. de Anjou (francu), imperatulu si regele Sigismundu (germanu), care fundase asia numit'a academia Istropolitana, apoi regele Mateiu Huniade (romanu), care a fundatu in Bud'a unu institutu numitu Studium generale. Tóte acelea incercari au cadiatu, pentruca ungerii nici una-data n'au prea aratatu gustu si zelu pentru scientie. Progresele care s'au facutu la ungeri pe terenulu scientificu, suntu in partea cea mai mare producte ale talenteloru straine, ale unoru renegati, séu esite dela nisce barbati cari se tragu din nationalitati amestecate, ceea ce se poté comproba cu multime de ecsemple.

Greci'a cea mica are una universitate.

Croatii fundara una mai antierti.

Insii turcii au institute superióre de scientie si inca vechi.

Numeru Transilvani'a este lipsita de universitate. O va avea si aici elementulu ungerescu. Éra celu romanescu se nu o aiba? Pe semne ca nu, ci romaniloru se le ajunga asia numitele popandosii de 6 luni si pedagogii de cate 6 septemani, precum cam éra inainte de 1848.

Cu catu au fostu mai cultivate alte popóra inainte cu 1—2—3 sute de ani, decatu suntu romanii astadi? Mai tóte au fostu multu mai barbabe pe atunci, decatu ar' fi chiaru si turcii din dilele nóstre; cu tóte acestea, fruntasii popóraloru au recunoscutu necesitatea scóleloru inalte.

Asia déra se nu créda cineva, cumva, ca prin infiintarea de universitate ungerésca la Clusiu li se voru astupa gurile romaniloru si ca ei nu voru cauta se aiba universitate, éra deuna-camdata academi'a romanésca separata, propria a loru. Dupa datele statistice culesse dela gimnasiale transilvane de tóte confesiunile pe 5—6 ani din urma, in acelea invetia intre 1700—1800 teneri de nationalitate romanésca, acestia in Transilvani'a. In Banatu, Ungari'a si Bucovin'a trebne se fia celu pu-

cinu inca pe atati studiosi romani, éra deschidendu-se facultati mai inalte de scientia, numerulu loru va merge totu crescundu, anume voru inainta mai multi pana in clasa suprema, in care se depune asia numitulu ecsamenu de maturitate séu de bacalaureatu, spre a trece apoi la vreuna facultate, pe care o voru avea aici in tíera, in apropiare, in vreuna cetate séu opidu, in care scumpetea nu este asia enorma cá in afara, si unde parentii inca ar' poté supraveghia mai de aprópe portarile loru, pentru cá se nu o patia precum patiescu mai multi cu filii loru tramisi in strainatate, unde toca averile parentesci si uneori chiaru partile cuvenite celorlalti fratiesci, fara cá se invetie ceva, ci alegunduse din unii cá aceia adevrata plaga pentru familia, uneori tocma si pentru natiune.

Adeveratu ca dintre ungero-seculi invetia pana acum cate 4400—4500 teneri pe la gimnasia, dintre cari ajungu a depune ecsamenu de maturitate cate 180—200, candu din contra, din tenerii romani abia lu depunu cate 50—60. Acesta este unu reu in defavórea romaniloru, elu inse -si are medicin'a sa sigura. Se va schimba situatiunea, si atunci gimnasiale romanesci se voru inmultí conformu trebuintei simtite de natiune, éra numerulu scolariloru gimnasiali va cresce neincetatu, si maturitatea voru se o depuna in alte proportiuni, multu diferitorie de cele de astadi. Scientiele matematice si naturali in Transilvani'a si Ungari'a suntu acum cá totudéun'a tractate in modu forte vitregu, din care cauza multi teneri trecundu la gimnasia din alte tieri, de regula perdu cate unu anu intregu. Acestu reu inca trebne se se correga in vreunu modu óre-care si inca radicale, pentru cá teneriloru ajutati de acelea scientie se li se deschida cu atatu mai multe cariere in viéti'a publica si anume pe terenulu celu forte intensu alu industriei si alu tehnice. Mai in scurtu, generatiunile -si voru sparge ele insele cararile. —

Organisarea in comitatulu Turdei.

In aceste tempuri vitrege, candu poterea bruta sugruma ori-ce expresiune nationala, credu, ca nu i fara interesu de a fi din candu in candu informati despre tóte miscamentele nationali, ce se ivescu ici colo. Deci -mi ieau vóia a resume pre scurtu activitatea inteligentiei romane din Turd'a si din intregu comitatulu, desvoltata facia cu congregatiunea comitatensa din 22 Ian. a. c.

Inteligenti'a romana din Turd'a si giuru pentru a-si asecurá celu pucinu a 5-a parte din comitatulu comitatense tienendu in 3 Decembre, o conferintia a alesu mai multe comisiuni, pre cari le au insarcinatu a se ingrigi, cá la alegerea membriloru comitetului comitatense toti romanii indreptatiti se-si ecerceze dreptulu. Mai departe venindu pre tapetu intrebarea, ca óre in privinti'a alegerei membriloru pentru comitetulu comitatense se se pachteze cu vreo partia ungerésca? Scriitoriulu acestoru basatu pre esperienti'a de tóte dilele, ca de cate ori au pactatu cu ungerii, totudéun'a ne au insielatu, au fostu absolutu in contra ori-carei pactari, — maioritaea inse, luandu in considerare periculu, la care suntemu espusi in privinti'a limbei, de nu voru avé celu pucinu a 5-a parte din comitetu, a fostu pentru compromisul intru atata, incatu acelu ni s'ar oferí si incatu prin elu nu ar' suferi demnitaea nationale. De si, dupa cum vedeti, amu facutu tóte, totusi in intregu comitatulu abia ne au succesu a alege 42 membri pentru comitetulu comitatense. Din acestia dupa verificare

Amu repetitu de multe ori in „Gaz.“, formati romanilor in plena solidaritate partita nationale de sene statatoria, ca veti fi considerati si respectati de toti; ér' alaturanduve la una séu alta partita veti remané matur'a lor. Ecsemplu lu vediuramu.

Dela diet'a Ungariei.

„Déca noi voimu se dobendimu nationalitatile“, calea e aceea „că se le familiarisamu intr'unu modu svavu cu referintiele maghiare“, dice Deák in dieta. Asia cantara maghiarii incepandu dela 1865 încóce, ma se pușesera si oficiósele maghiare cu tótele spre a atrage pe romani la credenti'a séu mai bine ca cadelniti'a maghiara; apromitea si asecura, ca se mergemu numai la diet'a din Pest'a, ca acolo ni se voru reabilita si reintari si drepturile politice nationali din 1863, si candu colo, éca-ne scosi si din rondulu considerabililor si priviti de non ens politicu nationale! „Svaviter in modo, fortiter in re“, nu sciti, ca e maxima maghiarilor, de candu au venitu din Tartari'a, si suavulu lui Deák insemnéza atata, catu, se nu i spariamu deodata, ci cu momete se i aducemu a se incovoia referintieloru maghiarisatorie. Dovada e imediat'a fapta a dietei:

In siedinti'a din 24 Ian. urmata dupa cuventarea lui Deák d. Demetriu Ionescu pledéza pentru propunerea, că se se de gimnasiulu din Beiusiu, cá gimnasiu nationale, intre 1 milionu de romani, subsidiulu de 4000 fl. si tocma se provocá si la cuvintele de eri ale lui Deák. Deák amutise la fapt'a vorbei de eri, si camer'a respinse frumosu acésta propunere, atunci, candu pentru natiunea romana nu se afla nici unu institutu mediu de cultura redicatu din tésaurulu statului. Si totusi patriistii -si s'aru din pele, ca acum au prinsu pe Christosu de pitióre, pentruca éca, cum vorbi Deák, fara a face in fapta catu de pucinu pentru natiune, éca, ca guvernulu vre se tracteze cu romanii si se faca concessiuni, prin comitate, la judecie, pe care inse le vediuramu, incatu le amu si deochiatu, ca ne au despoiatu, si din ce eramu inainte de organizare, incatu o suma de inteligentia romana remase aruncata din officia pe strate. Apoi „Patri'a“ totu -si provocá pe prostii de romani, cá se fia si mai sinceri si cu tóta increderea catra cei ce -si batu jocu de ei! Fapte mai antaiu! garantii prin lege stabile, atunci se vorbésca gur'a ce simte anim'a, dér' nu vorbe din punga. —

Vomu vede, cum va respunde camer'a si la representatiunea comitatului Zarandului, care primindu adres'a cetatei Clusiu indreptata catra dieta, spre a o sprijini si Zarandulu, romanasi zarandeni facura acésta cu adausu, cá la universitate se fia si limb'a romana obligatoria la propuneri, pre candu clusianii uitasera de limb'a romana si numai cá de batere de jocu se tractá = 003.

Alta e parol'a celor ce voru a fi vii: Credentiosii statului, dusmani neimpacati partiteloru, ce -si batu jocu de credentiosii statului, pana se voru indrepta in fapta, se dovedimu, ca sufletu de strainu nu ne mai póte representa nicairi pe noi romanii, ca cumomele nu ne mai póte insiela, ci clara pacta boni amici si fapte, apoi pretensiuni de incredere.

Din sied. din 25, 27 n'avemu ce relata. In sied. din 30

Iosifu Madarász interpeléza pre ministrulu de cultu si instructiune publica, déca este aplecatu a presentá, de si nu in sesiunea presenta, celu pucinu in cea venitória, unu proiectu de lege despre modificarea despusetiuniloru legei instructiunei poporale din an. 1868, care s'a pretinsu de repetite ori, — si in specie despre modificarea despusetiuniloru referitorie la normarea salarielor pre sém'a invetiatoriloru scóleloru poporale si la obligamentulu militariu alu invetiatoriloru din cestiune. — Interpelatiunea se va comunicá ministrulu concerninte.

Br. Iuliu Nyáry presenta nunciulu camerei magnatiloru, dupa care acésta a acceptatu nemodificatu proiectulu de lege despre spesele pentru ad-

ministratiunea jurisdictiuniloru. Se va asterne Mai. Sale spre sanctionare.

Reportorul comisiunei petitionarie, Ign. Hajdu, pune pre biuroulu camerei reportulu acestei comisiuni despre petitiunile cuprinse in consemnatiunea 56. — Reportulu se va tipari si pertractá in siedinti'a de Joi, 1 Febr.

Reportorul comisiunei finantiarie, Col. Széll, pune pre biuroulu camerei proiectulu de lege despre bugetulu de pre anulu 1872. — Se va trece la sectiuni. —

— Novel'a de alegere restringe libertatea si se crede, ca censulu se se faca mai mare; ér' pentru cá reactionarismulu se póta prinde radecini, period'a alegerei deput. se se prelungésca la 5 ani, nu cá pana acum pe 3. —

— Partit'a deakiana face multa grigia regimului de catuva tempu încóce, si regimului, dupa unu telegramu din 1 Febr., ei vine a desface diet'a inainte de decurgerea terminului. —

Croatii, barbati de incredere ai partitei nationale, conferescu éra cu Lonyay. In 1-a Febr. dupa o lunga conferinta se pregati calea la o transactiune; in care casu, se crede, ca in loculu banulu Bedecovic de acum se se puna cont. Nugent, ér' in Pest'a se crede, ca Mihailovics. Croatii, dupa cuprinsul memorandumulu loru pretendu si reincorporarea granitiei militare, regularea cestiunei fiumane in favórea croatiloru, responsabilitatea celoru 3 consiliari de lunga banulu, si ceru mai multu decatu cele 2,200,000 fl. pentru necesitatile tieri in bugetu, despartirea fonduriloru si fundatiuniloru de catra cele maghiare, si dieta autonóma. La aceste diurnalele opositionali maghiare observa, ca atatea se potu concede, numai croatii se mérga la diet'a in Pest'a, pana candu se voru pertracta cauzele comune pentru ambele tieri, apoi potu merge la diet'a loru.

Intr'aceea partit'a maghiaróna, servitória, a si inceputu a-si desemna candidatii viitori si misca tóte, dór' voru reesi ér' de asupra, ca atunci nationalii suntu desarmati; inse acestia suntu statornici, voru a perdura si nu voru trafica cá maghiaropii cu drepturile nationali; ér' in fine totu voru reesi, ca numai pentru postulatale nationaliloru se recunoscu si necesitatea negociarei; maghiaroniloru numai le poruncescu stapanii, si ei asculta cá creature tereitorie. — —

AUSTRO-UNGARIA. Vien'a 3 Febr. Inca nu se scrie, ca neví'a cu polonii s'ar fi complanatu; atata inse scriu diurnale galitiane, ca polonii pótra frica, ca jidanii cu rutenii voru avé 2/3 deputati la senatulu imp., déca se va aplica legea de alegeri directa, si de acea pentru primirea resolutiunei loru, nu -si voru espune supremati'a in Galiti'a. Regimulu in astfelu de casu e resolutu a disolve dietele Galitiei si Boemiei si a escrie alegeri directe. Indesiertu, ca-ce precum romanii transilvani, neluandule Ddieu mintile, nu se voru multumi nici odata, pana candu li se voru recunosce drepturile proprie, avute in 1863 in tier'a sa, asia nu se multiamesce nici unu poporu cu cocolosiri traficatorie in contulu suprematistiloru. Fortia? Indelungu ea nu póte dura, ca in fine desperéza si ea fara pace adeverata si orce furtuna o reduce, cum a redus'o si pe cea a absolutismului. —

Comisiunile lucréza, cea finantiarie a primitu o resolutiune, ca regimulu se fia provocatu a inteti negociari cu regimulu maghiaru, cá scaderile sistemei de contributiune la spirituóse si zacharu se se ecamineze si se se supuna senatulu imperiale in proiectu. Póte ca se voru mai inteti si alte mesuri cu ungurii. —

Cronica esterna.

ROMANIA. Camer'a se ocupa cu lucruri, cari caracteriza una epoca reactionaria. Se facu adica propunere, cá bustulu asasinatului Barbu Catargiu se se aduca indata in camera, si se se escrie

100 mii lei noi pentru celu ce ar' descoperi pe criminalulu ucigasiu. Camer'a facea unu lucru nationale, de escrie unu premiu de atata suma pentru celu, ce va descrie faptele nationali ale lui Barbu Catargiu si alu intregi lui partite cu principie re-reactionarie, cá se se scia, déca si cine merita din ei onórea adunarei nationale romane, ér' nu a reactionariloru. — Arestarea in Brasiovu a lui Bogáthi, care dupa „Tromp.“ n'a fostu adjutantu alui Voda Cuza, ci unu despoitoriu, dede ocaziune la acésta pornire.

Adunarea generale a actionariloru strausbergobleichróderiani a primitu conventiunea pentru calile ferate. Societatea a decisu, ca posesorii de obligatiuni, cari nu voru intra in societatea de actiuni se se desdauneze numai in proportiunea cu sum'a evaluarei lucrariloru finite si a materialulu, scotienduse datoriele din trecutu. Cupónele dela 1 Ian. si 1 Iuliu 1871 se fia platite din sum'a dela fostii concesionari ai societatei, inse cele din 1 Ian. 1872 nu voru poté fi achitate. —

Una pestilentia mare mai irupse in Romani'a, pestilenti'a reactionaria de a persecuta libertatea presei si francheti'a barbatiloru liberali nationali. —

In constitutiunea Romaniei, ce face epoca in Europ'a cu frumoșele ei libertati, se afla adeverat'a libertate a presei, fara cautiune, ma si fara auctorisatiune prealabile, fara censura si delictule de presa -si afla corectivulu celoru eronate ér' prin presa; cugetarea libera e unu motoriu la o inaltiare rapede a natiunei la sublimitatea chiamarei ei; inse, nu precepemu, cum de astadi, sustandu acea constitutiune, incepu deodata a se perecuta pres'a, arestanduse afara de redactorii „Suveranitatei“, „Ghimpelui“ etc. etc. acum si alu „Adeverului“ din Iasi. Fantom'a neodihnitória e: „Congrès de la Presse Roumaine“, esitu acum si in editiune francesca in Iasi la Georghiu. Amu cititu conclusulu congresulu presei romane. Cine nu l'ar subscrie, n'ar merita a porta nume de romanu, si totusi unu preutu devotatu luminei natiunei N. Grigoriu Musceleanu deveni despopitu, pentruca a luat parte la acelu congresu, ca vedi dómne canónele nu értá pe préuti se faca politica, pre candu metropolitii din Romani'a au fostu si suntu presiedinti senatulu politicu. Ce farisaisu! N. Ionescu, prof. de universitate, pentruca e liberal, destituitu! Profesorii liceulu dela Botosiani destituiti, si alti liberali scriitori urmariti si sicanati. Cum voru inaltia aceste mesure curagiulu si francheti'a romanulu spre a se poté aventá la cultura inalta si la fericire milenaria?! Se nu ve bata Ddieulu popóreloru pentru abuserile ce faceti, candu ve aflati liberi, cá se nu apucati cumva sub vérga de feru a strainiloru impetriti la orce respectu de umanitate, ca atuncia ve -ti pretiui starea cea paradisiaca, dér' nu o veti mai poté avé. Imitarea oligarchiei vecine e espirarea romanismulu, care numai in libertate póte infiori si in egalitate perfecta. —

Varietati.

Multumita publica

se esprime urmatoriloru domni, cari cu ocaziunea balulu reuniunei femeiloru romane din Brasiovu, tienutu in 15/27 Ianuariu 1872, au contribuitu la fondulu acestei reuniuni:

T. DD.: Ilustr. sa parintele episcopu Ioane Olteanu din Lugosiu pentru unu biletu 10 fl. v. a. Ilustr. sa parintele episcopu Ivacicovicu din Aradu 1 fl. Ilustr. sa consiliariu aulicu Iacobu Bologna din Sibiu 1 fl. 50 cr. si prin ilustr. sa consiliariu parintele protopopu Petru Badila 1 fl. 50 cr. Subjude Ioane Badila 1 fl. 50 cr. Parintele protopopu Ioane Hannia 1 fl. 50 cr. Dómn'a protopopésa Mari'a Hannia 1 fl. 50 cr. Rsm. d. I. Antonelli vicariu in Fagarasiu 1 fl. 50 cr., si prin d. vicariu dlu Bucuru Negrila 1 fl. 50 cr., Petroceanu 1 fl. 50 cr. Ilustr. sa capitanu supremu Tamasiu in Fagarasiu 1 fl. 50 cr., si prin ilustr. sa: dd. Nicolau Retsei 1 fl. 50 cr., Petru Popu 1 fl. 50 cr. Ilustr. sa presiedinte N. Siustai din Seghisiór'a pentru unu biletu 2 fl. Ilustr. sa comite supremu din Lugosiu Ivacicovicu 3 fl. Ioane Spiru comerciante in Tölgyes a luat singuru siese bilete 9 fl. Parintele Ioane Comsia din Zernesci 1 fl. 50 cr. D.

